

ELS HOMES I LES DONES QUE VAN HABITAR EL LLOGARET

María Jesús de Pedro Michó, Eva Ripollés Adelantado, Laura Fortea Cervera
Museu de Prehistòria-SIP

Diverses són les vies d'aproximació al coneixement dels grups humans de la Prehistòria, entre d'altres l'anàlisi de les bases econòmiques i de les activitats domèstiques, de l'espai social en què habiten i de les pràctiques funeràries documentades.

El grup segons les pràctiques econòmiques

Per a cronologies entorn del començament del II mil·lenni aC, alguns investigadors plantegen l'existència de grups sedentaris més o menys jerarquitats amb pràctiques econòmiques basades en una agricultura cerealista extensiva i una explotació ramadera intensiva. Hipòtesis que defensen la consolidació del tipus de vida camperola a partir de l'existència d'unes unitats d'assentament de dimensions reduïdes i de caràcter familiar extens, amb relacions d'adhesió o filiació entre elles.

Les activitats domèstiques i de manteniment, com també les bases econòmiques documentades a la Lloma de Betxí reflecteixen la forma de vida d'una comunitat camperola. Ara bé, sobre els homes i les dones que van habitar el llogaret, ¿què sabem?

D'acord amb els anteriors plantejaments i la interpretació del registre arqueològic, el grup humà que va habitar el llogaret de la Lloma de Betxí devia estar format per una família d'unes 15-20 persones, homes i dones, de totes les edats, tots ells parents, pertanyents a distintes generacions que habiten en una unitat domèstica o una llar, i les bases econòmiques de la qual són l'agricultura i la ramaderia.

Les famílies camperoles es caracteritzen per ser productores i consumidores del seu propi treball, sent elles mateixa la seua pròpia i exclusiva mà d'obra. Cal pensar que tots els seus membres, sense distinció d'edat o sexe, col·laborarien tant en les activitats domèstiques com en aquelles altres derivades de la seua economia. La introducció de l'aladre degué significar el moment del pas

< Els primers habitants de la Lloma de Betxí.
Dibuix de Francisco Chiner.

Enterrament masculí en posició secundària. Sector est.

de la dona horticultora a l'home agricultor, però no sembla conclouent que la dificultat del treball de la llaurada fóra la causa de la separació de la dona d'aquella activitat, tant per la grandària de les parcel·les, com per la lleugeresa dels sòls, el tipus d'aladre mateix i la presència d'animals de tir, per la qual cosa és raonable pensar que es devia tractar d'un treball compartit (Fernández-Posse, 2000). I el mateix passa amb la ramaderia, si tenim en compte que el registre arqueològic i zooarqueològic contradiu una ramaderia «masculina» i advoca per una ramaderia

de caràcter acusadament domèstic i amb bona compensació entre l'aportació calòrica a la dieta i l'aprofitament de productes secundaris.

El grup de la Lloma en l'entorn del Camp de Túria. L'espai social

La complexitat observada en les infraestructures d'alguns poblats reflecteix l'existència d'una estructura social capaç d'organitzar els treballs de construcció i manteniment; i la informació del registre, quant a la variabilitat en les dimensions i la funcionalitat dels assentaments, permet plantejar la hipòtesi d'un territori jerarquitzat. Si pensem, per exemple, en les importants obres de construcció en pedra, cas de l'edificació central de la Lloma, assumim que es tracta de treballs que requereixen temps, força i organització. La qüestió és si, a més, es requereix l'associació d'un grup significatiu d'individus més enllà de la família extensa, si van buscar aliances en poblacions pròximes per a rebre ajuda. O quina classe de vincles mantenien amb els grups veïns.

Per a donar resposta a aquesta qüestió sobre els contactes entre els grups és necessari abordar l'estudi de l'espai social en què habiten i el medi físic on s'articulen les relacions socials, en un temps i un àmbit determinats. En el cas de la Lloma, el reconeixement del seu espai social, com també de les connexions amb altres grups, és complicat perquè a penes coneixem les pautes del poblament a la zona immediata, tal i com hem vist en un capítol anterior.

La Lloma de Betxí se situa en un turó d'escassa altura amb un control visual limitat i sense muralles, per la qual cosa es descarta una funció defensiva. L'elecció de l'emplaçament es vincularia, doncs, amb l'explotació de les terres circumdants. L'edifici de la part superior seria el caseriu d'una comunitat agrícola reduïda, en el qual l'habitatge i el magatzem ocupen el mateix espai. La proximitat d'una sèrie d'assentaments de dimensió reduïda, també desproveïts de muralles, no suposa llaços de dependència o de control del territori, sinó que tradueix l'existència de relacions igualitàries entre grups veïns.

Per a determinar els vincles entre aquestes comunitats és necessari, doncs, valorar el conjunt del poblament, la coetanitat entre els jaciments, la duració de les ocupacions i els aixovars domèstics; no obstant això, com ja s'ha assenyalat, la falta d'excavacions modernes impedeix confirmar la cronologia de molts d'ells i per tant la seua contemporaneïtat.

Sobre les pràctiques funeràries

En un altre ordre de coses, podem acostar-nos als pobladors de la Lloma a partir de l'estudi dels contextos funeraris i les pràctiques funeràries, font d'informació privilegiada per a conèixer l'estructura social i la cultura

Enterrament d'un cànid en posició primària al costat de l'individu masculí del sector est.

d'un grup humà. Cal tindre en compte que, en qualsevol societat, la manera en què s'estableixen les pràctiques funeràries està en relació directa amb la forma i la complexitat de l'organització d'aquesta societat; si volem conèixer la diferència en les activitats dutes a terme, en l'accés als recursos, en la distribució del producte, o si n'hi havia consum diferencial, hem de recórrer a les restes humanes.

Des de mitjans del III mil·lenni aC, la difusió d'objectes de poder i prestigi, com ara armes de coure, ceràmiques decorades, or, adorns, ivori, o braçalets d'arquer, presents en contextos funeraris, mostren l'existència d'unes xarxes d'intercanvi al servei de determinades elits socials. Alguns individus reben un tractament especial quan moren, amb ofrenes que denoten prestigi i autoritat, i altres no. Aquest

Enterrament masculí en posició primària. Sector oest.

és el cas de la Cultura d'El Argar, en les sepultures de la qual trobem aixovars rics, altres de menor qualitat, individus sense aixovar, i molts altres ni tan sols van merèixer un soterrament (Aranda i Esquivel, 2007).

La presència de tombes amb dissimetries fortes quant a la composició i la riquesa dels seus aixovars, en nivells estratigràfics contemporanis dins d'una mateixa unitat habitacional, evidencien l'existència i el desenvolupament d'aristocràcies i de serfs associats a aquestes. Desigualtats que també han sigut posades en relleu pels estudis osteològics a partir de les diferències observables entre les restes òssies mateixes, ja que les primeres haurien dut a terme uns treballs menys penosos que els segons (Contreras, 2004; Cámara, 2000; 2009).

¿I què ocorre a les terres valencianes? Durant l'edat del bronze, hi observem una clara variabilitat quant al ritual, amb enterraments individuals en coveta pròxima al jaciment, enterraments col·lectius i enterraments individuals en poblats. A més, hi ha clares diferències en relació amb la diversitat cultural de les nostres terres durant el II mil·lenni aC. Així, les pràctiques funeràries a les comarques meridionals, com el cas de San Antón, Tabaià o la Illeta, en testimonien la vinculació al territori argàric. I en la resta, a l'àrea pertanyent al bronze valencià, queda patent la varietat de les seues necròpolis i, segons pareix, l'absència d'un ritual funerari institucionalitzat.

A la Lloma de Betxí es coneixen, fins ara, dos enterraments humans (de Pedro, 2010). En el Sector E, zona d'ampliació del poblament que configura espais de terrassa, es va localitzar el primer d'ells, un individu senil en posició secundària al costat del qual es trobava l'esquelet d'un gos en posició primària. Destaca la presència del cànid, en la mesura que presenta alteracions d'origen antròpic, marques de carnisseria sobre alguns ossos, que podrien indicar-ne el consum en relació amb algun acte social o

A

Reconstrucció de l'enterrament del sector oest.

A. Dibuix d'Angel Sánchez.

B. Dibuix de Francisco Chiner.

B

ritual, i vinculat, potser, a l'enterrament d'un personatge objecte d'una veneració particular. La datació absoluta proporciona una data de 3650 ± 40 BP, calibrat a 2σ entre 2140 i 1910 cal BC.

I en el Sector O, en la base d'un gran mur atalussat que tanca l'edificació superior, es va trobar l'altre enterrament humà, aquest en posició primària, orientat en sentit est, amb cames i braços flexionats i el cap girat cap al nord, sense aixovar, en una fossa xicoteta de planta aproximadament circular delimitada per una sèrie de pedres. Reclinat sobre el costat esquerre, en posició decúbit lateral esquerre, però amb el tronc molt inclinat cap a la dreta, potser per causes postdeposicionals. La datació

obtinguda per a aquest segon soterrament és de 3400 ± 40 BP, calibrat a 2σ entre 1760 i 1610 cal BC.

En comparació amb altres àrees peninsulars, en presentar aixovars quasi inexistent, és escassa la informació en relació amb l'existència d'inhumacions diferencials. I això a pesar de l'existència de xarxes d'intercanvi, com proven determinades matèries primeres i elements de prestigi com els objectes metàl·lics, ceràmiques decorades i botons d'ivori que sí que han aparegut en els contextes d'habitació.